

ΓΝΩΜΑΙ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΙ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΙΔΕΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ ΤΗΣ UNESCO *

Ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἐθεώρησε χρέος τοῦ εὐθὺς μετὰ τὴν σύστασίν του νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τοὺς εὐεργετικοὺς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα σκοποὺς τοὺς ἀναγραφομένους εἰς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Χάρτου. Ἐν τοῖς πρώτοις προέβη εἰς τὴν ἱδρύσιν ὀργανώσεως διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μόρφωσιν, ἀκρωνυμικῶς κληθεῖσαν UNESCO, ἐκ τοῦ τίτλου United Nations Education Science Culture Organisation.

Τὸ καταστατικὸν τῆς ὀργανώσεως ταύτης ἐξεπόνησεν ἡ ἐν Λονδίῳ τῇ 1. Νοεμβρίου 1945 συνελθοῦσα Συνδιάσκεψις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἐξ ἀντιπροσώπων 44 ἐθνῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἑλλάς, φέρει δὲ τὸν τίτλον «Σύμβασις δημιουργοῦσα τὴν ὀργάνωσιν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μόρφωσιν».

Εἰς τὸ προοίμιον τῆς συμβάσεως ταύτης ὑπάρχουν ὀρισμέναι ἰδέαι ὡς κίνητρα τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ὄργανισμοῦ, δηλαδὴ «Ὅτι . . .». Ἐπίσης περιέχονται καὶ ἄλλαι ἰδέαι ἐκφράζουσιν τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοποὺς. Ὡς εἶναι αὐτονόητον, ἡ χάριν τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος ἱδρυθεῖσα ὀργάνωσις αὕτη καὶ εἰς εὐγενῆ κίνητρα ἐδράζεται καὶ ὑψηλοὺς ἐπιδιώκει σκοποὺς. Ἐθεώρησα λοιπὸν ὅτι θὰ ᾔτο ἐνδιαφέρον νὰ ἐξακριβωθῇ κατὰ πόσον αἱ ἐγγενεῖς αὗται ἰδέαι τοῦ συγχρόνου τούτου κειμένου ἔχουν τὰς ἀντιστοίχους τῶν εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἢ ἐνδεχομένως παραπλησίας.

Προκαταρκτικὴ παρατήρησις.

Ἡ διατύπωσις τῶν ἰδεῶν—κινήτρων τῆς ἱδρύσεως τῆς ὀργανώσεως ἐκφράζει μίαν φιλοσοφικὴν τοποθέτησιν τοῦ συντάκτου τῶν κάπως συμβατικῆν, ἄχρουν καὶ τοῦτο εἶναι εὐνόητον, ἐπεὶδὴ τὸ κείμενον ἔδει νὰ ἐκφράζῃ ἰδέας ἀποδεκτὰς ὑπὸ δεκάδων κρατῶν διαφόρου φιλοσοφικοῦ προσανατολισμοῦ. Αἱ ἀντίστοιχοι ἰδέαι τῶν Ἑλλήνων εἶναι κάπως ρεαλιστικώτεραι.

Τοῦναντίον εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ὀργανώσεως—σεβασμὸς τοῦ νόμου, τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς θεμελιώδους ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, καθὼς καὶ ἀποφυγὴ διακρίσεων—ὑπάρχει ἀπόλυτος ἐναρμόνισις τῶν σημερινῶν ἐπιδιώξεων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν σκέψιν.

Ἄς προστεθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν οὐσιώδεις παράγοντας τῆς διακριτικῆς συμπεριφορᾶς καὶ τὸν φόβον τῶν θεῶν διὰ τυχὸν ἐναντι αὐτῶν «ὑβριν» καὶ

* Ἡ ὑποκίνησις διὰ τὴν ἔρευναν ταύτην προήλθεν ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν Κύριον Κ. Α. Παναγιωτάκη.

τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὰς αἰώνιας ἠθικὰς ἀρχάς, παράγοντας ἀναμφιβόλως λίαν πε-
ριωρισμένης ἰσχύος παρὰ τισι τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν.

Εἰς τὸ Προοίμιον τῆς συμβάσεως καὶ τὴν διατύπωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ὁρ-
γανώσεως διακρίνονται ὁκτὼ κύριαι ἰδέαι ἔναντι τῶν ὁποίων παρατίθενται κατω-
τέρω αἱ ἀντίστοιχοι γινώμαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στοχαστῶν.

α'. **Ἰδέα πρώτη :** «Ὅτι οἱ πόλεμοι δημιουργοῦνται ἐν τῷ πνεύματι τῶν
ἀνθρώπων, διὸ καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἀνθρώπων δεόν νὰ ὑψωθῇ ἡ ἄμυνα τῆς
εἰρήνης».

Παρατήρησις : Σπανίως εἰς τὴν Ἱστορίαν ὁ πόλεμος ἐδημιουργήθη εἰς τὸν
ἐγκέφαλον τοῦ πολλοῦ κόσμου. Ἰσως μόνον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις—κράτη,
ἐνθα τὰς περὶ πολέμου ἀποφάσεις ἐλάμβανον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου πάντες
οἱ ἐνήλικες πολῖται. Κυρίως ὁ λαὸς ἐσύρθη πάντοτε εἰς τὸν πόλεμον χωρὶς νὰ
ἐρωτηθῇ ὑπὸ τῶν βασιλέων, τῶν ἀρχηγῶν, τῶν πολιτικῶν. Ἀς ἴδωμεν τί λέγουν
οἱ ἀρχαῖοι περὶ τοῦ πῶς δημιουργοῦνται οἱ πόλεμοι :

Γνώμη 1. Πόλεμος

πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δὲ βασιλεύς,
καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους,
τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε, τοὺς δὲ ἐλευθέρους.

Ἡράκλειτος Ἀπόσπασμα 53 — Diels - Kranz.

Δηλαδὴ οἱ πόλεμοι εἶναι συνυφασμένοι μὲ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλο τὸ
θέμα ὅτι χρέος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ καθυποτάσῃ τὴν κακίην του φύσιν.

Γνώμη 2. Αἰρεῦνται γὰρ ἐν ἀντὶ ἀπάντων οἱ ἄριστοι,

κλέος ἀέναον θνητῶν

οἱ δὲ πολλοὶ κεκόρηται ὄκωσπερ κτήνεα.

Ἡράκλ. Ἀπ. 29 D. - K.

Δηλαδὴ κίνητρον τοῦ πολέμου εἶναι ἡ δόξα, τὸ «ἐγώ».

Γνώμη 3. Οὐκ ἂν ἐκώλουν οἱ νόμοι ζῆν ἑαυτοὺς κατ' ἰδίην ἐξουσίην, εἰ μὴ ἕτε-

ρος ἕτερον ἐλυμαίνετο· φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζεται.

Δημόκριτος Ἀπ. 245 D. - K.

Δηλαδὴ κίνητρον ὁ φθόνος.

Γνώμη 4. . . . ἄδελον ὄν, ὁπότε τις ἐπελθὼν ἄλλος ἀφαιρήσεται τὸν τόπον . . .

μάλιστα δὲ τῆς γῆς ἢ ἀρίστη ἀεὶ τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων εἶ-
χεν, ἥ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη καὶ Βοιωτία καὶ τῆς Πελοπον-
νήσου τὰ πολλὰ, ὅσα ἦν κρᾶτιστα.

Θουκυδίδης Α 2.8—3.13.

Κίνητρον ἡ πλεονεξία.

Ἐν τούτοις καίτοι ὁ πόλεμος ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων, τὴν πλεονεξίαν τῶν πολλῶν καὶ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν ὀλίγων, ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ ἐπιβάλλεται ὁ συμβιβασμὸς καὶ ἡ διευθέτησις τῶν διαφορῶν, ὥς αἱ κάτωθι γινώμαι :

Γνώμη 5. *Αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσαι . . . συμπορεύονται ἐπὶ τινι συμφέροντι . . . καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν καὶ διαμένειν· τούτου γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται καὶ δίκαιόν φασιν εἶναι τὸ κοινῇ συμφέρον.*

Ἀριστοτέλους Ἡθ. Νικομ. VIII 1160α 9—14.

Γνώμη 6. *οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον.*

Ἀριστοτ. Ἡθ. Νικ. VIII 1160α 21.

Γνώμη 7. *Τὸ ἀντίξουν συμφέρον . . . Ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστη ἁρμονία.*
Ἡράκλ. Ἀπ. 8 D. - K.

Ἦτοι αἱ ἀντιθέσεις δύνανται νὰ διευθετηθοῦν καὶ νὰ ἐξισορροπηθοῦν ὥστε νὰ προκύψῃ ἁρμονία σχέσεων.

Γνώμη 8. *Ἀλλήλοις δ' ὀμιλεῖν, ὥς τοὺς μὲν φίλους ἐχθροὺς μὴ ποιῆσαι, τοὺς δὲ ἐχθροὺς φίλους ἐργάσασθαι.*

Πυθαγόρας ἐν Διογ. Λαερτ. VIII 23.

Γνώμη 9. *Ἀγαθὸν οὐ τὸ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλὰ τὸ μὴδὲ ἐθέλειν.*

Δημόκριτος Ἀπ. 62 D. - K.

β'. Ἰδέα δευτέρα : «Ὅτι ἡ μὴ ἀμοιβαία τῶν λαῶν κατανόησις ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ πηγὴ τῆς ὑποψίας καὶ τῆς δυσπιστίας, διὸ καὶ κατέληξεν εἰς πόλεμον».

Παρατήρησις . Ἡ πρότασις ἀληθεύει ἱστορικῶς, μόνον ἐὰν ἡ ἀμοιβαία κατανόησις ἐρμηνευθῇ ὥς συμβιβασμὸς τῆς ἀντιθέσεως τῶν συμφερόντων. Ἐδῶ ὅμως ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀλληλογνωριμίας δι' ἀναπτύξεως πνευματικῶν σχέσεων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὅχι μόνον κατενόουν ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ συνησθάνοντο ὅτι ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ ὅμως ἀλληλοεξωντώνοντο. Ὡς πρὸς τὴν θεραπείαν ἰδοὺ γινώμαί τινες :

Γνώμη 10. *Οἱ τῶν Σπαρτιατῶν νόμοι ἱκανῶς ἔχουσι πρὸς ἀνδρείαν, ἐνδεῶς δὲ πρὸς δικαιοσύνην.*

Πλούταρχος, Λυκοῦργος 28.

Γνώμη 11. *Πρὸς γὰρ μέρος ἀρετῆς ἡ πᾶσα σύνταξις τῶν νόμων ἐστὶ (τοῖς Σπαρτιάταις), τὴν πολεμικὴν· αὕτη γὰρ χρησίμη πρὸς τὸ κρατεῖν. Τοιγαροῦν ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες, ἀπώλλυντο δὲ ἄρξαντες διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν.*

Ἀριστοτέλης Πολιτικά II 1271β 2.

Γνώμη 12. Καὶ ὁ νόμος συνθήκη καὶ ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων.

Ἀριστοτ. Πολ. III 1280β 10—12.

Παράβαλε καὶ τὰς προηγουμένας γνώμας 5 καὶ 7—9.

γ'. **Ἰδέα τρίτη** : «Ὅτι ὁ Β' πόλεμος ὑπῆρξε γέννημα τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ δημοκρατικοῦ ιδεώδους, τῆς ἀξιοπρεπείας, τῆς ἰσότητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ δόγματος τῆς ἀνισότητος τῶν φυλῶν».

Παρατήρησις : Ἡ ἰδέα αὕτη ἐκφράζει παρεπόμενα τῶν πραγματικῶν θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν αἰτίων τοῦ Β' πολέμου, δευτερευούσης σημασίας. Προφανῶς ὁ συντάκτης τῆς προτάσεως πλαгиορρημονεῖ λησμονῶν τὸν «ζωτικὸν χῶρον» καὶ τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας Χίτλερ—Στάλιν. Πάντως διὰ τὰ ιδεώδη τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν σκέψιν, οἱ Ἕλληνες ἐφρόνουν :

Γνώμη 13. Φύσει πάντα πάντες ὁμοίως πεφύκαμεν καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες εἶναι.

Ἀντιφῶν σοφιστῆς Ἀπ. 44B D. - K. (P.OXY.XI 1364 H).

Γνώμη 14. Ἐλευθέρους ἀφῆκε πάντας θεός· οὐδένα δοῦλον ἢ φύσις πεποίηκεν.

Ἀλκιδάμας FR. OR. ATT. 154, Sauppe (Ἀριστ. Ρητ. 1373β 18).

Γνώμη 15. Οὗτοι συνέχθην, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.

Σοφ. Ἀντιγ. 523.

Γνώμη 16. Βία μηδὲν πράττειν.

Κλεόβουλος Λίνδιος, ἐν Πλουτ. Συμποσ. ἐπτὰ σοφῶν II. 154E.

Γνώμη 17. ... Ἐρατοσθένης οὐκ ἐπαινέσας τοὺς δίχα διαιροῦντας ἅπαν τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος εἷς τε Ἕλληνας καὶ βαρβάρους ... καὶ τοὺς Ἀλεξάνδρῳ παραινοῦντας τοῖς μὲν Ἕλλησιν ὡς φίλοις χρῆσθαι, τοῖς δὲ βαρβάροις ὡς πολεμίοις, βέλτιον εἶναι φησιν ἀρετῇ καὶ κακίᾳ διαιρεῖν ταῦτα. Πολλοὺς γὰρ καὶ τῶν Ἑλλήνων εἶναι κακοὺς καὶ τῶν βαρβάρων ἀστεῖους (δηλ. καλοὺς).

Στράβων Γεωγραφικά A 66.

δ'. **Ἰδέα τετάρτη** : «Ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐπιβάλλουν τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς μορφώσεως εἰς ὅλους ἐν πνεύματι ἀμοιβαίας βοήθειας».

Παρατήρησις : Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐθεώρουν αὐτονόητον τὸ χρέος τῆς μορφώσεως ὅλων τῶν πολιτῶν, ἀρρένων καὶ θηλέων. Ἄλλο τὸ θέμα ὅτι ἐπίστευον πῶς ἡ μόρφωσις διὰ τῆς παιδείας δὲν κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ἡθικωτέρους, ἐνῶ ἡ ἡθικὴ ἀγωγή ἀπετέλει τὸ ὑπέρτατον χρέος τῶν ἀτόμων καὶ τῶν πόλεων, ὡς αἱ κάτωθι μαρτυρίαι :

- Γνώμη 18. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τὸ τέλος (δηλ. ὁ σκοπὸς) τῇ πόλει πάσῃ, φανερόν ἐστι καὶ τὴν παιδεῖαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν (δηλ. δημοσίαν καὶ ὄχι ἰδιωτικὴν) . . . Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν.
Ἀριστοτ. Πολιτ. 1337α 21/33.
- Γνώμη 19. Ὁλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν (δηλ. ὅστις ἀπέκτησε μόρφωσιν) . . . καθορῶν φύσεως κόσμον ἀγγέλω . . .
Εὐριπ. Ἀπ. 902.
- Γνώμη 20. Κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων. (Δηλαδή, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς πληροφορίας ποὺ τοῖς παρέχουν αἱ αἰσθήσεις των).
Ἡράκλ. Ἀπ. 107 D. - K.
- Γνώμη 21. Παῖσσε δὲ μηδὲν ὧν μὴ ἐπίστασαι, ἀλλὰ διδάσκειν ὅσα χρεῶν.
Πυθαγόρας, Χρυσᾶ Ἔπη 30, Diehl 1. 2..54.
- Γνώμη 22. Τοὶ δὲ κακοὶ οὐ πάντως ἐκ γαστρὸς γεγόνασιν, ἀλλ' ἀνδρεσι κακοῖς συνθέμενοι φιλίην ἔργα τε δεῖλ' ἔμαθον καὶ ἔπη δόσφημα καὶ ὕβριν ἐλπίεμενοι κείνους πάντα λέγειν ἔτυμα.
Θέογνις 305—308.
- Γνώμη 23. Πολυμαθὴν νόον οὐ διδάσκει.
Ἡράκλ. Ἀπ. 40.
- Γνώμη 24. Πολλοὶ πολυμαθεὲς νόον οὐκ ἔχουσι.
Δημόκρ. B 64 D. - K.
- Γνώμη 25. Πολυνοῖην οὐ πολυμαθίην ἀσκέειν χρή.
Δημόκρ. B 65.
- Γνώμη 26. Φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν.
Πλάτ. Μένων 97 B.
- Γνώμη 27. Ἀλλὰ διδάσκων οὐποτε ποιήσει τὸν κακὸν ἄνδρ' ἀγαθόν.
Θέογνις 437—438.
- Γνώμη 28. Ἀνθρώποις πᾶσι τωῦτόν ἀγαθὸν καὶ ἀληθές, ἡδὺ δὲ ἄλλω ἄλλο.
Δημόκρ. Ἀπ. 69.

Γνώμη 29. *Οὐκ ἄρα σοφία τινὶ οὐδὲ σοφοὶ ὄντες* (ὁ Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Περικλῆς) *ἠγοῦντο ταῖς πόλεσιν, οὐ δι' ἐπιστήμην ὄντες τοιοῦτοι* (δηλ. ἀγαθοὶ καὶ ὠφέλιμοι) . . . (διότι) *ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει οὔτε διδακτόν, ἀλλὰ θεῖα μοῖρα παραγιγνομένη ἄνευ νοῦ, οἷς ἂν παρα- γίγνηται.*

Πλάτ. Μένων 99 B—E.

Γνώμη 30. *Τρόπος μὲν χρηστός ἀσφαλέστερος νόμον· τὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν δια- στρέφαι ποτὲ ῥήτωρ δύναιτο, τὸν δὲ ἄνω καὶ κάτω λόγοις ταράσ- σων πολλάκις λυμαίνεται.*

Κριτίας σοφιστῆς Ἀπ. 22 D. - K.

Γνώμη 31. *ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων.*

(Δηλ. ὁ χαρακτήρ εἶναι ὁ θεῖος ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου).

ε'. **Ἰδέα πέμπτη :** «Ὅτι ἡ εἰρήνη βασιζομένη εἰς τὰ πολιτικά καὶ οἰκο- νομικά μόνον συμφέροντα εἶναι ἀσταθής. Ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῶν λαῶν ἐπὶ βάσεως διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀλληλεγγύης τῆς ἀνθρωπότητος».

Παρατήρησις : Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι καθαρῶς θεωρητικὴ ἐκφράζουσα τὰ εὐ- κταῖα καὶ ὄχι τὰ δυνατὰ γενέσθαι, ἐκτὸς δὲ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Προφανῶς ὁ συντάκτης δὲν εὐθυρρημονεῖ, διὰ τὴν ἀτοφύγην τὴν εἴπη ὅτι πρώτη προϋπόθεσις εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δικαιοσύνη. Οἱ Ἕλληνες ἐφρόνουν τὰ κάτωθι :

Γνώμη 32. *Ἡ ἐν δημοκρατίᾳ πενήτη τῆς παρὰ τοῖς δυνάστησι καλεομένης εὐ- δαιμονίης τοσοῦτόν ἐστιν αἰρετωτέρη ὅσον ἐλευθερίῃ δουλείης.*

Δημόκρ. Ἀπ. 251 D. - K.

Γνώμη 33. *Τὰ δ' ὑπὸ τῆς φύσεως ἐλεύθερα.*

Ἀντιφῶν σοφιστῆς Ἀπ. 44 A D. - K.

Γνώμη 34. *Μὴ ἀπείλει τοῖς ἐλευθέροις· οὐ γὰρ δίκαιον.*

Χίλων, Fr. D. Vorsokr. I. 63 D. - K.

Γνώμη 35. *Πορεύομαι ὅπου θέλω, ἔρχομαι ὅθεν θέλω.*

Ἐπίκτητος, IV 1. 34.

Γνώμη 36. *Ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία καὶ οἱ νομοθέται περὶ αὐ- τὴν σπουδάζειν ἢ τὴν δικαιοσύνην· Ἡ γὰρ δμόνοια ὁμοιόν τι τῇ φι- λίᾳ ἔοικε εἶναι . . . Καὶ φίλων μὲν ὄντων οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης, δίκαιοι δ' ὄντες προσδέονται φιλίας.*

Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικ. 1155a 22.

Γνώμη 37. *Μῆτ' ἀδικεῖν ἐθέλης μῆτ' ἀδικοῦντα ἐάσης.*

Φωκυλίδου γνῶμαι 20, Diehl 1. 2. 55.

Γνώμη 38. Δικαιοσύνην ἀσκεῖν ἔργῳ τε λόγῳ τε.
Πυθαγόρας, Χρυσᾶ ἔπη 13, Diehl 1. 2. 54.

Γνώμη 39. Κάλλιστον τὸ δικαιοτάτον.
Θέογνις 255.

Γνώμη 40. Ὑβριν χρὴ σβεννύναι μᾶλλον ἢ πυρκαϊὴν καί,
μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον
ὕπὲρ τοῦ νόμου
ὅκωσπερ τείχεος.
Ῥράκλ. Ἀπ. 43 καὶ 44 D. - K. = Διογ. Λ. X 2.

ζ'. Ἰδέα ἕκτη: «Σκοπὸς τίθεται ἡ ἀλληλογνωριμία τῶν λαῶν καὶ ἀμοιβαία κατανόησις».

Παρατήρησις: Ἡ ἰδέα αὕτη ἐθεωρεῖτο αὐτονόητος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡσκειτο ἔργῳ ὑπ' αὐτῶν ἐγκαταστησάντων ἀποικίας καὶ ἐπαφὴν εἰρηνικὴν καὶ φιλικὴν μὲ τοὺς λαοὺς ὀλοκλήρου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου εἰς τὴν Μεσόγειον, τὸν Εὐξεῖνον, τὸν Ἀτλαντικὸν μέχρι Θούλης (Ἰσλανδίας) καὶ εἰς τὸν Ἰνδικὸν μέχρι τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς.

Χαρακτηριστικὸν τῆς τιοαύτης ἀντιλήψεως καὶ κοσμοθεωρίας τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ προσφώνησις τοῦ Κροίσου πρὸς τὸν Σόλωνα: Ἐεῖνε Ἀθηναῖε, παρ' ἡμέας περὶ σέο λόγος ἀπῖκται πολλὸς καὶ σοφίης εἵνεκεν τῆς σῆς καὶ πλάνης, ὥς φισοφέων γῆν πολλὴν θεωρίης εἵνεκεν ἐπελήλυθας». Ἡροδ. Α 30.

ζ'. Ἰδέα ἑβδόμη: Σκοπὸς ἐπίσης εἶναι νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ γενικὸς σεβασμὸς τῆς δικαιοσύνης τοῦ νόμου, καὶ τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου.

Γνώμη 41. Νόμος ὁ πάντων βασιλεύς.
Πίνδαρος, Ἀπ. 169 Schröder.

Γνώμη 42. Ἀρίστη πόλις ἐστίν, ἐν ᾗ πάντες ὡς τύραννον φοβοῦνται τὸν νόμον.
Βίας Πιρηνεύς, Στοβ. Ἀνθολ. 4,25.5 W. - H.

Γνώμη 43. Ἥλιος γὰρ οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα,
εἰ δὲ μὴ Ἐρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι ἐφευρίσκουσιν.
Ῥράκλ. Ἀπ. 94 D. - K.

Γνώμη 44. Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ἀνθρωπὸς ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμον καὶ δίκης χείριστον πάντων· χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα.
Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικ. VIII 1159 26—27.

Γνώμη 45. Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανοργία οὐ σοφία φαίνεται.
Πλάτ. Μενέξ. 246 E.

- Γνώμη 46. Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἐστὶν πᾶς δὲ τ' ἀνὴρ ἀγαθός, Κύρνε, δίκαιος ἐών.
Θέογνις 145.
- Γνώμη 47. Μί' ἐστὶν ἀρετὴ, τάτοπον φεύγειν αἰεί.
Μένανδρος, Ἀπ. 179 (203) Körte.
- Γνώμη 48. Ἀρίστη πόλις ἐστίν, ἐν ἣ ὁμοίως ἀγανακτοῦσιν οἱ μὴ ἀδικούμενοι τοῖς ἀδικουμένοις.
Σόλων, Σποβ. Ἀνθ. 4.25.5.
- Γνώμη 49. Αὔτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία . . . καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη καὶ οὐχ ἔσπερος οὐθ' ἐῷος (ἐνν. ἀστήρ) οὕτω θαυμαστός.
Ἀριστοτ. Ἡθ. Νικ. 1129β 25—29.
- Γνώμη 50. Κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν φάμεν τὴν δικαιοσύνην, ἣ πάσας ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν τὰς ἄλλας.
Ἀριστοτ. Πολιτ. III 1283α 38—39.
- Γνώμη 51. Ὡς οἶκε δὲ περὶ ταῦτά καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι ἢ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Ἐν ἀπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι καὶ φιλία δέ . . . Αὔξεσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὥς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα.
Ἀριστοτ. Ἡθ. Νικ. VIII 1159β 25—27, 1160α 7—14.
- Γνώμη 52. Τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνός, τοῦ θείου.
Ἡράκλ. Ἀπ. 114.
- Γνώμη 53. Δίκη καταλήφεται ψευδῶν τέκτονας καὶ μάρτυρας βραδεῖ ποδὶ στείχουσα μάρψει τοὺς κακούς.
Ἡράκλ. Ἀπ. 28b - Εὐρ. Ἀπ. 979 N.
- Γνώμη 54. οὐ δύναισθαι θνητὸν ὄντα ὑπερδραμεῖν (ἐννοεῖ τὸν Κρέοντα) ἄγραπτα κἀσφαλῇ θεῶν (Διὸς & καὶ Δίκης) νόμιμα·
Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' αἰεὶ ποτε
ζῇ ταῦτα, κοῦδείς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.
Σοφ. Ἀντιγ. 454—457.
- Γνώμη 55. Ὡς οἶκε δὲ καθάπερ τὸ δίκαιον διττόν ἐστι, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον, (οὕτω) καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας ἢ μὲν (κατὰ τὸ

ἄγραφον) ἠθική, ἣ δὲ (κατὰ νόμον) νομική εἶναι. "Ἔστι δὲ ἡ μὲν νομική ἐπὶ ρητοῖς . . . ἡ δὲ ἠθική οὐκ ἐπὶ ρητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται. Ἀριστοτ. Ἡθ. Νικ. VIII 1162β 21.

Σημείωσις : Ἡ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν φιλία καὶ ἀλληλοβοήθεια, ἣν ἐπιδιώκει ἡ UNESCO θὰ στηριχθῇ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἄγραφον ἠθικὴν, τὴν ὡς φίλῳ δωρουμένην—ἣ κατὰ χριστιανικὴν ἀγάπην.

Παράβαλε καὶ τὰς γνώμας 12—17.

ἡ'. Ἰδέα ὀγδόη : Νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ σεβασμὸς τῶν ἐλευθεριῶν παντὸς πολίτου ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, γλώσσης, θρησκείας.

Παρατήρησις : Πρὸ τῆς UNESCO καὶ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν τὰ ὑπέροχα κηρύγματα τῶν γνωμῶν 13—16, πρὸ πάντων ὅμως τὴν γνώμην 17 τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἑρατοσθένους 250 ἔτη πρὸ Χριστοῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἄν τὰ κηρύγματα ταῦτα προήρχοντο ἀπὸ ἄλλους λαούς, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ εἶχε μεγάλην σημασίαν. Προῆλθεν ὅμως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ποὺ διέκριναν ἀνέκαθεν τὸ ἔθνος τῶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς, τοὺς βαρβάρους. Ἡ πρώτη παραχώρησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους κηρύξαντος τὸ 380 π.Χ. ὅτι χάρις εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνθισιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν «(δοκεῖν) μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως (=γένους) μετέχοντας» (Ἰσοκρ. Πανηγ. 50). Εἶτα δὲ ἦλθεν ἡ γενναιοτέρα παραχώρησις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ κατόπιν τοῦ Ἑρατοσθένους. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τεραστίας σημασίας παραχώρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ διάσημος ἱστορικός τοῦ αἰῶνός μας Ulrich Wilcken «Αὕτῃ ἡ διαγωγὴ τῶν Ἑλλήνων δὲν τοῖς προσεκόμισε καμμίαν ὠφέλειαν. Ἀπὸ τὴν ἰσοστάθμησιν αὐτὴν ἐκέρδισαν μόνον οἱ ἄλλοι λαοί, τῶν ὁποίων ἡ προσφορά ἦτο κατωτέρα, καὶ οἱ ὁποιοὶ τῶρα ἀνυψώθησαν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν Ἑλλήνων». Πάντως ὁ σεβασμὸς τῶν ἐλευθεριῶν παντὸς ἀνθρώπου προϋποθέτει ἄσκησιν πρὸς ἠθικὸν βίον, ὡς καὶ αἱ ἐξῆς γνώμαι :

Γνώμη 56. *Σωφρονεῖν ἀρετὴ μεγίστη
καὶ σοφίῃ ἀληθέα λέγειν καὶ ποιεῖν
Κατὰ φύσιν ἐπαίοντας.
Ἡρακλ. Ἀπ. 112.
(δηλ. μὲ γινώσιν νὰ ἐνεργῇ κατὰ τρόπον φυσικόν).*

Γνώμη 57. *Μὴ δ' ὕπνου προσδέξασθαι
πρὶν τῶν ἡμερῶν ἔργων τρεῖς ἕκαστον ἐπελθεῖν·
πῇ παρέβην ; τί δ' ἔρεξα ; τί δέ μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη ;
Πυθαγ. Χρυσᾶ ἔπη 40, Diehl 1.2.54.*

Γνώμη 58. *Θεοῦ κοινὸν νόμον
ὃ κεν πειθόμενοι σὺν νῶ βίον ἐσθλὸν ἔχοιεν
... κοινὸν ἀεὶ νόμον ἐν δίκῃ ὕμνεῖν.
Κλεάνθης Στωϊκός, Ὕμνος Διὸς (Zunz).*

Ἰδὲ ἐπίσης καὶ τὰς γνώμας 34 καὶ 54.